

# MEMORIA

## SÓBRE LA

# VILLA LLURIS.

---

Catalunya, nomenada Alania per la vinguda dels Alans en l' any 414 de J. C., Gothalaunia per lo ingrés en ella dels visigoths en lo de 416 y Otgercatalonia per haver comensat la reconquesta dels alarbs al mando de son gefe Otger Catalon, en lo sigle ix, posseheix molts, grans y venerables recorts de sa antiguetat. Totas sas actuals provincias, compostas de las antigas veguerías y subveguerías, ostentan ruinas de sigles que passáren, recorts pera l' estudi en los temps á venir. Mes, á nostre juhi, no hi há altra provincia ahont s' hi troben mes monuments de tota mena que la provincia de Lleyda, rublerta arreu de localitats históricas; empero ahont se n' hagen fet menys estudis.

Nos promou á fer aquestas observacions la vista de tants y tan relevants vestigis que de temps remots quedan en la meteixa provincia, tots oblidats, enfosquits ó fins avuy poch apreciats, los quals arrancan de nostre pit un ¡ay! de dól, per la ofuscaió d' aquells talents que, en lloch d' ilustrar llur patria posant á son servey llurs coneixe-

ments y travalls, los sepultan en lo callament, dedicantse, tal volta, á estudis operadors de agitacions polítiques.

Un d' aquestos monuments, segons nostre lleal saver y entendre, es sens dubte la casa de camp nomenada *Lloris* en lo terme de Isona, partit judicial de Tremp, en dita provincia de Lleyda; per ser una de sas antiguetats romanas, una d' aquellas fincas nomenadas *villa* de que 'ns donan compte los fragments dels jurisconsults romans continguts en lo *Digest* y que 'ns descriuhen los historiadors de Roma.

Pera explicar com se distingian alli las *villa* de las *possessio* dirém que aquellas eran casas de camp ab terras de cultiu pròximas, nomenadas *rusticæ* ó rústicas, porque se trobavan fora de las ciutats. Son compartiment era de unas habitacions pera l' hivern y altrás pera las demés estacions, de manera que en cada estació hi havia son respectiu departament. S' alsava en lo centre una gran torra destinada á disfrutar de la perspectiva de tota la encontrada, torra que contenia un saló que servia á la vegada de menjador y de miranda. Las construhian al peu de las grans vías de comunicació y de modo que hi cabessen no sols los habitants del edifici, sino las respectivas dependencias: tals com las del jardiner, del porter y demés. Eran denominadas *villas* aquesta classe de fincas derivant son nom de *quasi rehilla*, com diu Festo.

Las *possessions* eran ab edificis y sens élls, pero extensas y notables per sa fecunditat y á voltas de mes valor que las *villas*, porque al revés d' aquestas que tenian masovers y remats de bestiar, eran aquellas molt mes de produït que d' us. Los anticuaris nos senyalan las taulas de bronze ahont hi constavan los títols d' enagenació de

las possessions, figurantne alguna de venda per mes de un milió de rals, de nostra moneda, taulas de bronze de las que 's diu n' existeix algun exemplar. Així las *villas* tenian un caràcter mes personal que real, com adquiridas per usucapió, y las *possessions* mes real que personal, com enagenadas per títol de compra-venda. Així las unas y las altrás acusavan los dos dominis, lo *quiritari* ó dels cavallers romans y lo *bonitari* ó dels que no eran ni patricis ni cavallers.

*Lluris* era *villa*, y com á tal conserva restos de sos antichs murs, que serviren de base á sa gran torra. Té sa posició esbelta y desembrassada, lo que permet al que puja al edifici registrar una gran part del terme de Isona, y, circumscribintse al territori que avuy se designa ab lo meteix nom de *Lluris*, abrassa una regular extensió de terra, que pot donar aliment y esbarjo á una familia ben acomodada. Lo compartiment que mostra los restos del edifici antich, dessobre del qual s' hi aixeca avuy una caseta d' un sol pis, era, sens dubte, lo meteix dels destinats durant los mellors temps del imperi romá al conreu dels camps, donchs, á judicar per lo seu perimetre, servia d' habitació pera los propietaris y los conresadors de las terras, empero era mes notable baix altre concepte.

Efectivament; se troban allí pessas de mosàich, nomenat per los romans *musca*, dispersos si, empero que reunits han sigut classificats en grollers, regulars y preciosos, los últims de marbre blanch y negre, molt superiors als dels sepulcres que 's troban á Roma y semblants als preuhats de la antiga *Bilbilis*, prop de Calatayud, existintne dels tres punts en poder nostre. Los mosàichs de *Lluris* formavan part dels paviments dels edificis de la *Villa* per

L' ordre indicat, de manera que en las entradas s' hi trobavan los grossers, en los salons immediats los regulars y los fins en las habitacions interiors. Los meteixos formavan unas combinacions de cercles y quadrats, que encara avuy presentan, reconstruïts, un hermós aspecte.

*Lo ciment ab que 's trobavan unidas ditas pessas es tan plástich que resisteix á la acció de las plujas y geladas, y á la del foch y demás agents, lo que fá creure que dessobre d' ellas saltavan ó corrian aigües que serian las d' una font immediata, qual corrent, entrant en la casa, vindria á caure en un brollador del primer saló, obert per dalt, y per lo meteix anomenat *impluvium*.*

Units, segons sembla, los expressats mosàichs, y ocupant tot lo paviment, las parets interiors del edifici se trobavan revestidas d' altra classe de ciment calís, també resistent á la forsa dels meteixos agents naturals, ciment pintat de diferents colors, predominant lo roig, y tan permanent ó viu com lo que donan á las barretinas las célebres tintorerías d' Olot y Camprodon. L' efecte que causaria la vista de aytal pintura deuria esser sorprenent, ja que era sobrejat ab la verdor dels camps, los matisos de las flors que contenia l' edifici, y ab las galas de la vegetació, encara avuy dia allí molt ufanosa, sobre tot ab la dels oliverars, dels que 'n quedan encara alguns arbres.

Corresponia al edifici lo mobiliari de la casa, que era important. Recullits los fragments dels pots que deurian pertanyer á la mateixa *Villa*, se veuhen ànforas y altres objectes de ceràmica y altres sustancias plásticas preciosas, ahont se troban esculpits assumptos mitològichs y altres treballats notables en fragments nombrosos que conservém.

Lo meteix mobiliari que 's troba comprovat pels trossos carbonisats y avuy en estat fòssil, puix que ostentan la finura de llur materia, la habilitat de llur artifici, no desdiu de las demás antiguetats que 's registren en las poblacions immediatas á Isona, ahont hi existeixen varias lápidas romanas, moltes inscripcions, bases d'estátuas y altres indicants de que en temps dels emperadors Caro y Numerariá, Isona se nomenava *Hesona*, y era una ciutat populosa y mercantil, ab sa Curia, temples y colegis de Calendaris é Iduaris ó Banchs d'imposició y descompte. Comparats aquestos vestigis venerables y los indicats de Lluris, aquestos son, diguemho així, sa integració, confirmantnos en la idea de que, així com un gran nombre de fincas de Isona portan avuy encara noms llatins, també Lluris deu serho, y, en conseqüència, que Lluris devia anomenarse *Lloris* per la semblansa, y com las *villas* portavan lo nom de sos propietaris, un tal Lloris degué esser l'antich propietari del actual Lloris; perquè no creyém se anomenés Lloris derivat de clós, lloch tancat, per mes que 's conservi encara un trós de paret que servi de clós á la finca que descrivím, paret de ciment també romá.

Grata devia esser á Lloris sa *Villa* y allí hi viuria en las mellors estacions del any, puix que la fan mes animada un eco clar, agut, penetrant, que hi ressona y alegra á tot passatger. Aquest eco que ha repetit per molts sigles tots los idiomas: celtiber, romá, goth, catalá y castellá, nos sembla la veu víva y animada de la *Villa* que, desafiant als temps, recorda vicissituts passadas y prediu aconteiximents veniders; com si fos lo Génesis llinguístich del pays donant identitat á la comarca tota. Encara després

de sigle y mitj recorda tradicionalment la gent la fugida d' una columna d' imperials del Arxiduch, en temps de la guerra de successió del sigle XVIII, y las repeticions de las veus de la tropa cansada de la prolongada marxa; encara 'l poble supersticiós creu veure gentils damas y cavallers que 's passejan per aquells camps, y mes d' una vegada algun il·lús ha assegurat veure clara y distintament las passadas grandesas retratadas per los contornejats núbols, per los pintats celatges, per las siluetas dels formiguers ó munts de terra cremada que, pera l' adob, fan los pagesos.

A n' aquestas rondallas, que sab apreciar l' historiador com referencias d' alts fets històrics, se deu, á judici nostre, la opinió de la gent del poble de que nostre Lloris conté grans tresors. Lo qual es veritat, perquè tresors son científics los nombrosos restos antics que s' hi troban sepultats, tresors son històrics los gran vestigis que s' admiran en lo repetit, Lloris de propietat del que firma, tresors del temps á venir, en que major oportunitat y temps de bonansa facilitarán majors y mes esquisidas investigacions y s' evitará la pèrdua de mobles trobats per personas imperitas y destrossats per necis é ignorants com ha tingut lloch casi fins al dia.

Per lo demes Lloris parla á las generacions actuals d' altra manera. Los trossos de canonada construhida de forma especial, los mahons y altres materials d' edificis, demostran que la *Villa Lloris* sucumbí á impulsos d' un volcá produhit per lo depòsit de hulla y altres materias inflamables que á quatre metres, y á menys profunditat, se troban per los investigadors. Sí, un volcá fou la mort y sepultura casi de nostre *Lloris* y llavoras retrunyiren en

alas del eco precitat, repetint sos esgarrifosos terrabastalls, totas las terras y fincas, camps y edificis á n' ella pertanyents, y allavoras, volcantse tots los vegetals y cubrintse de lavas y cendras, devia presentar lo quadro mes aterrador, crisis que no obstant reservá aquells restos y vestigis de que havém abans parlat, com si la Providencia hagués volgut dotar á Lloris ab lo dó de la immortalitat.

Així meteix parla presentant, no sols las memórias de la Etat Antiga, si que també las de la Etat Mitja, per quant la reparació de la casa indicada degué ferse llavoras com una necessitat del cultiu dels camps, com exigencia de la despoblació de la Hesona ó Isona romana, verificada ab motiu de la invasió agarena. Així ho persuadeix, en la construcció del edifici, l' haverse aprofitat un ciment de igual classe en edificis d' aquella Etat que 's veuen en la encontrada, per lo qual nos aventurém á dir que á mes de la crisis física ne sofrí Lloris altra de social. Ab dos grans crisis de cataclismes no es de estranyar, donchs, que hajan desaparegut la major part de sas anti-guetats.

Avuy dia ab sa vegetació ufanosa, ab lo mormoll de sas aigües, y las remors que circulan, repetidas per l' eco que li dona animació, sembla 'l símbol de las grandesas de Isona, la expressió històrica de tot son passat.

Comprenentho així, lo propietari hi té posada una inscripció commemorativa, que diu :

LLORIS  
HODIE LLURIS  
DOMUS  
ECCHO.

y que es la síntesis dels indicats recorts. Per aixó també

los moradors d' Isona, califiquen aquesta pertinença com típica de tot lo terme municipal, no faltant qui á horas desusadas sense permís del possehedor, ha fet excavacions en busca de tresors amagats, excavacions que han donat á llum los monuments expressats.

Esperém, donchs, que per medi d' altres travalls profitosos que, mitjansant Deu, van á practicarse, se completen los datos y noves de la *Villa Lloris*, objecte d' aquesta memoria.

JOAQUIM MANEL DE MONER,

Soci delegat á Huesca.

Fonz 4 de Janer de 1873.